

status of the actors of administrative and legal support of information security in the customs area.

Each of these entities plays an appropriate role and occupies the necessary place in the system of national security of Ukraine, information security of Ukraine in general and information security in the customs area in particular. This role can be described as the implementation of general control over information security in the customs area, as well as taking measures to respond to violations of information legislation and the emergence of threats to information in the customs area within the powers defined by law. At the same time, the administrative and legal provision of information security is carried out directly by the customs authorities.

Keywords: *administrative and legal support, information security, customs area, actors, state-legal mechanism, institutional mechanism.*

УДК 343.985

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-3-299-303



Денис УСАТКІН

аспірант

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ГРУПОВОГО ПОРУШЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Висвітлено деякі аспекти розслідування групового порушення громадського порядку. Розглянуто сутність та систему типових слідчих ситуацій вказаних діянь для більш швидкого та ефективного їх розслідування.

Зазначено, що діяльність працівників правоохоронних органів повинна мати конкретну структуру, яка буде варіюватись залежно від конкретних обставин, що бувають під час розслідування певних кримінальних правопорушень. Тобто алгоритмізація процесу кримінального провадження по певній категорії правопорушень повинна бути головним завданням науковців-криміналістів. Водночас необхідно розуміти, що побудувати алгоритм дій неможливо без визначення певних ситуацій, які можуть виникнути під час розслідування. Не є винятком і кримінальні провадження по факту вчинення групових порушень громадського порядку. Ці діяння порушують громадський порядок і досить складні в розмежуванні з супутніми діяннями: масовими заворушеннями та хуліганством. І саме завдяки правильному порядку дій працівників поліції на початковому етапі розслідування буде зібрана максимально велика кількість доказової інформації.

Автор підтримує позицію науковців, які формулюють типову слідчу ситуацію як сукупність умов, що об'єктивно складаються під час розслідування кримінальних правопорушень, утворюють своєрідну обстановку на його певний момент, яка ставить перед слідчим проблему вибору відповідного напрямку подальших дій і прийняття тактичних рішень.

Виконавши аналіз наведених ситуацій та чинників, що впливають на їх формування, а також матеріалів кримінальних проваджень, сформульовано такі типові слідчі ситуації під час розслідування групового порушення громадського порядку: осіб, які вчинили групове порушення громадського порядку затримано на місці події, встановлений потерпілий, є свідки, очевидці та наявні матеріальні сліди кримінально-караного діяння; особи, які вчинили групове порушення громадського порядку, зникли з місця події і відомі лише за ознаками зовнішності, наявні свідки та матеріальні сліди кримінально-караного діяння; знайдено сліди протиправних дій, правопорушники невідомі, свідки виявлені на місці події.

Ключові слова: *групове порушення громадського порядку, організація, планування, тактика, слідчі (розшукові) дії, типова слідча ситуація.*

Постановка проблеми. Діяльність працівників правоохоронних органів повинна мати конкретну структуру, яка буде варіюватись залежно від конкретних обставин, які бувають під час розслідування певних кримінальних правопорушень. Тобто алгоритмізація процесу кримінального провадження по певній категорії правопорушень повинна бути головним завданням науковців-криміналістів. Водночас необхідно розуміти, що побудувати алгоритм дій неможливо без визначення певних ситуацій, які можуть виникнути під час досудового розслідування. Не є винятком і кримінальні провадження по факту вчинення групових порушень громадського порядку. Ці діяння порушують громадський порядок і досить складні в розмежуванні з супутніми діяннями, зокрема масовими заворушеннями та хуліганством. І саме завдяки правильному порядку дій працівників Національної поліції на початковому етапі розслідування буде зібрана

максимально велика кількість доказової та орієнтуючої інформації.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Вивченням типових слідчих ситуацій під час розслідування окремих кримінальних правопорушень, їх класифікації та структури займалися відомі науковці, як-от В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. К. Весельський, А. В. Дулов, А. В. Іщенко, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, Є. Д. Лук'янчиков, М. І. Порубов, М. В. Салтєвський, Р. Л. Степанюк, К. О. Чаплинський, Л. Д. Удалова, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та інші. Але потрібно зазначити, що наше дослідження є комплексним підходом до визначення типових слідчих ситуацій розслідування під час розслідування групового порушення громадського порядку.

Метою статті є дослідження типових слідчих ситуацій під час розслідування групового порушення громадського порядку.

Виклад основного матеріалу. Як зазначалося вище, типові слідчі ситуації необхідні для алгоритмізації дій працівників правоохоронних органів, бо розслідування групового порушення громадського порядку через їх особливу складність пов'язано з проведенням великої кількості різноманітних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД). Серед них на початковому етапі необхідно виділити огляд місця події, допити свідків та потерпілих, підготовку матеріалів та призначення судових експертів.

Загалом початковий етап розслідування, як зазначає Л. Я. Драпкін, характеризується невизначеністю, пов'язаною з браком інформації та її неповнотою, тому домінуючим напрямом діяльності слідчого на цьому етапі є «виявлення необхідної доказової і тактичної інформації та її носіїв (джерел). Це завдання вирішується з урахуванням слідчої ситуації, що складається, шляхом проведення комплексу слідчих (розшукових), НСРД, інших процесуальних і організаційних дій. Найчастіше підставою для провадження слідчих (розшукових) дій є криміналістична версія. Основним завданням початкового етапу, як правило, є встановлення особи, причетної до вчинення злочину. Тому збирання інформації про неї розпочинається з ретроспективного вивчення слідів, залишених на місці злочину, у пам'яті очевидців тощо. Отримана інформація використовується для висунення версій про суб'єкта злочину, визначення напрямку його пошуку [2, с. 12].

Зі свого боку, В. П. Лавров акцентує на тому, що початкова слідча ситуація може розглядатися в двох аспектах: теоретичному (як типова стосовно конкретного виду злочину і навіть ширше – як наукова, абстрактна категорія) і практичному (як конкретна життєва ситуація у кримінальному провадженні, що знаходиться у провадженні слідчого, характеризує початковий етап розслідування і містить, насамперед, інформацію про результати попередніх перевірок, невідкладних слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів, а її основними елементами є: першочергова інформація, отримана в ході перевірки заяв, повідомлень і відразу після початку кримінального провадження, про подію, що містить ознаки злочину, і про осіб, причетних до цієї події; об'єктивні умови, що характеризують отримання цієї інформації (місце, час, кліматичні умови, використання науково-технічних засобів тощо); сили та засоби, що має в своєму розпорядженні слідчий для подальшої роботи щодо використання початкової інформації в цих умовах; позиція підозрюваного, потерпілого, свідків, а також результати їх протидії встановленню істини на початковому етапі досудового розслідування та потенційна можливість протидії; інші чинники, що перешкоджають або сприяють успішному вирішенню криміналістичних завдань (втрата речових доказів, виявлених під час огляду, явка з повинною тощо) [6, с. 68].

Стосовно визначення поняття типової слідчої ситуації, то ми підтримуємо позицію науковців, які формулюють її як сукупність умов, що об'єктивно складаються в процесі розслідування злочинів, утворюють своєрідну обстановку на його певний момент, яка ставить перед слідчим проблему вибору відповідного напрямку подальших дій і прийняття тактичних рішень [7, с. 5].

Цікавою є думка К. Ю. Назаренко з приводу того, що аналіз і оцінка слідчої ситуації мають істотне значення, тому що дозволяють:

- зорієнтуватися у всьому різноманітті фактів і явищ, які стосуються особи злочинця на цей момент розслідування;
- усвідомити наукові знання (рекомендації криміналістики) щодо типових матеріальних джерел (слідів), у яких відбувається подія злочину;
- опанувати методики та практики пошуку таких джерел, отримати від них нале-

жну інформацію, її фіксація та подальше збереження;

- виконувати практичну роботу з цими джерелами інформації;
- зіставляти отриману інформацію з даними оперативних і криміналістичних об'єктів;
- висунути відповідні версії про місцезнаходження і сліди, що містять інформацію про властивості особи злочинця;
- визначити найбільш доцільні тактичні прийоми, рекомендації, комбінації зі збирання слідів і встановлення злочинця;
- вибрати найбільш ефективні техніко-криміналістичні засоби і методи для цих цілей;
- вибрати найбільш ефективні форми використання спеціальних знань і взаємодії з органами дізнання з метою одержання криміналістично значущої інформації про особу злочинця;
- вивести з версій слідства;
- спланувати початковий етап досудового розслідування [8, с. 86].

Щодо визначення конкретних типових ситуацій розслідування групового порушення громадського порядку науковці дослідження не виконували. Тому ми вирішили розглянути цю категорію в суміжних складах кримінальних правопорушень.

Зокрема, К. В. Бахчев досліджуючи розслідування хуліганства, вчиненого неповнолітніми, визначив такі типові слідчі ситуації його початкового етапу:

- а) неповнолітній хуліган затриманий під час вчинення суспільно небезпечних дій, наявні очевидці події та матеріальна доказова інформація – 19 %;
- б) було вчинено хуліганські дії, неповнолітнього хулігана не було затримано, наявні очевидці події та матеріальна доказова інформація – 41 %;
- в) було вчинено хуліганські дії, неповнолітнього хулігана не було затримано, недостатня доказова інформація – 23 %;
- г) було вчинено хуліганські дії, відсутні характеристики правопорушника, недостатня доказова інформація – 17 % [1, с. 137].

А вже О. П. Кузьменко на початковому етапі розслідування масових заворушень визначив такі ситуації:

- 1) надійшло повідомлення про те, що вчиняються масові заворушення ірраціонального типу, що виникли спонтанно. Затримані окремі активні учасники масових заворушень, організатори відсутні;
- 2) дії натовпу – масові заворушення ірраціонального типу завершені. Є відомості про потерпілих, пошкодження та знищення майна, іншу матеріальну шкоду;
- 3) тривають масові заворушення, що мають організований, заздалегідь спланований характер. Інформація про дії натовпу, наслідки злочинних дій, про активних учасників та їх мотиви є недостатньою;
- 4) активні дії натовпу, зазначені вище, завершені, але є підстави вважати, що можлива ескалація заворушень [5, с. 122].

Зі свого боку, М. М. Єфімов на початковому етапі розслідування хуліганства визначив такі ситуації:

- 1) особу, яка вчинила хуліганські дії, затримано на місці події; відомий потерпілий, є свідки, очевидці та наявні матеріальні сліди кримінально караного діяння;
- 2) особа, яка вчинила хуліганські дії, зникла з місця події і відома лише за ознаками зовнішності;
- 3) знайдено сліди хуліганських дій, злочинець невідомий, свідків немає;
- 4) хуліганські дії було вчинено в минулому: відомі потерпілий та підозрюваний [3, с. 356].

Серед останніх досліджень наведемо приклад авторів, які досліджували типові слідчі ситуації під час розслідування хуліганства, пов'язаного з опором представників влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, з-поміж яких було виділено такі:

- 1) особа, яка чинила опір під час припинення хуліганських дій, затримана на місці події, є потерпілий, свідки, а також наявні матеріальні сліди та знаряддя злочину;
- 2) особа, яка чинила опір під час припинення хуліганських дій, зникла з місця вчинення правопорушення, є свідки, потерпілий, а також наявні матеріальні сліди та знаряддя кримінально караного діяння;
- 3) особа, яка чинила опір під час припинення хуліганських дій, зникла з місця

вчинення правопорушення, наявні показання представника влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, свідки та матеріальні сліди відсутні [4, с. 106].

Важливе значення для формування слідчої ситуації мають суб'єктивні та об'єктивні чинники, що характеризують конкретні умови розслідування. Аналіз анкетування респондентів щодо цього питання дозволив виявити чинники, що впливають на розслідування групового порушення громадського порядку, зокрема:

Об'єктивного характеру:

– кримінальне правопорушення вчинено за відсутності очевидців в умовах певного місця та часу – 3 %;

– знищення окремих слідів та доказів зацікавленими особами – 9 %.

Суб'єктивного характеру:

– несвочасний виїзд на місце події – 34 %;

– відсутність планування та системи в організації розслідування на його початковому етапі – 49 %;

– поверхневий огляд місця події – 91 %;

– невикористання (недостатнє використання) спеціальних знань під час слідства – 72 %;

– невикористання науково-технічних засобів під час проведення слідчих (розшукових) дій та НСРД – 75 %;

– незадовільне проведення оперативно-розшукових заходів під час встановлення правопорушника «по гарячих слідах» – 56 %;

– помилки в оцінці наявної інформації та доказів, внаслідок яких були висунуті та перевірялись хибні версії – 34 %.

Виконавши аналіз наведених ситуацій та чинників, що впливають на їх формування, а також матеріалів кримінальних проваджень, нами були сформульовані такі типові слідчі ситуації під час розслідування групового порушення громадського порядку:

– осіб, які вчинили групове порушення громадського порядку затримано на місці події, встановлений потерпілий, є свідки, очевидці та наявні матеріальні сліди кримінально караного діяння;

– особи, які вчинили групове порушення громадського порядку, зникли з місця події і відомі лише за ознаками зовнішності, наявні свідки та матеріальні сліди кримінально караного діяння;

– знайдено сліди протиправних дій, правопорушники невідомі, свідки виявлені на місці події.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що типова слідча ситуація – це сукупність умов, що об'єктивно складаються в процесі розслідування кримінальних правопорушень, утворюють своєрідну обстановку на його певний момент, яка ставить перед слідчим проблему вибору відповідного напрямку подальших дій і прийняття тактичних рішень. Серед типових слідчих ситуацій під час розслідування групового порушення громадського порядку виокремлено такі: а) осіб, які вчинили групове порушення громадського порядку затримано на місці події, встановлений потерпілий, є свідки, очевидці та наявні матеріальні сліди кримінально караного діяння; б) особи, які вчинили групове порушення громадського порядку, зникли з місця події і відомі лише за ознаками зовнішності, наявні свідки та матеріальні сліди кримінально караного діяння; в) знайдено сліди протиправних дій, правопорушники невідомі, свідки виявлені на місці події.

Список використаних джерел

1. Бахчев К. В. Типові слідчі ситуації при розслідуванні хуліганства, вчиненого неповнолітніми. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2015. № 2. С. 133–138.

2. Драпкин Л. Я. Ситуационный подход в криминалистике и проблема периодизации процесса расследования преступлений. *Проблемы оптимизации первоначального этапа расследования преступлений* : межвузовский сб. науч. тр.; М-во высш. и средн. спец. образ. РСФСР Свердловск. юрид. ин-т им. Р. А. Руденко. Свердловск, 1988. С. 11–13.

3. Єфімов М. М. Типові слідчі ситуації та відповідний їм напрям дій слідчого при розслідуванні хуліганства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1. С. 351–358.

4. Герасимчук С. С. Чаплинський К. О., Єфімов М. М. Криміналістичне забезпечення розслідування хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку : монографія. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 238 с.

5. Кузьменко О. П. Початковий етап розслідування масових заворушень : дис. ... канд. юрид.

наук : 12.00.09 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. 225 с.

6. Лавров В. П. Исходные следственные ситуации и криминалистические методы их разрешения : сб. науч. тр. / отв. ред. В. П. Лавров. Москва : ВЮЗШ, 1991. 152 с.

7. Лисиченко В. К., Батюк О. В. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1988. № 36. С. 4–9.

8. Назаренко К. Ю. Розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2016. 218 с.

Надійшла до редакції 04.09.2020

References

1. Bakhchev K. V. Typovi slidchi sytuatsii pry rozsliduvanni khulihanstva, vchynenoho nepovnoitnimy [Typical investigative situations in the investigation of hooliganism committed by minors]. *Borotba z orhanizovanoiu zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)*. 2015. № 2. S. 133–138. [in Ukr].

2. Drapkin L. Ya. Situacionnyj podhod v kriminalistike i problema periodizacii processa rassledovaniya prestuplenij [Situational approach in forensic science and the problem of periodization of the process of investigating crimes]. *Problemy optimizacii pervonachalnogo etapa rassledovaniya prestuplenij : mezhvuzovskij sb. nauch. tr.; M-vo vyssh. i sredn. spec. obraz. RSFSR Sverdlovsk. yurid. in-t im. R. A. Rudenko. Sverdlovsk, 1988. S. 11–13. [in Rus.]*.

3. Yefimov M. M. Typovi slidchi sytuatsii ta vidpovidnyi yim napriam dii slidchoho pry rozsliduvanni khulihanstva [Typical investigative situations and the corresponding course of action of the investigator in the investigation of hooliganism]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2011. № 1. S. 351–358. [in Ukr].

4. Herasymchuk S. S. Chaplynskyi K. O., Yefimov M. M. Kryminalistychne zabezpechennia rozsliduvannia khulihanstva, poviazanoho z oporom predstavnykovi vlady abo hromadskosti, yakyy vykonuie oboviazky z okhorony hromadskoho poriadku [Forensic investigation of hooliganism related to resistance to a representative of the government or the public, who performs duties to protect public order] : monohrafiia. Dnipro : Dnipropetr. derzh. un-t vnutr. sprav, 2020. 238 s. [in Ukr].

5. Kuzmenko O. P. Pochatkovyi etap rozsliduvannia masovykh zavorushen [The initial stage of the investigation of the riots] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09 / Kyivskyy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv, 2017. 225 s. [in Ukr].

6. Lavrov V. P. Ishodnye sledstvennyye situacii i kriminalisticheskie metody ih razresheniya [Initial investigative situations and forensic methods of their resolution] : sb. nauch. tr. / отв. ред. V. P. Lavrov. Moskva : VYuZSh, 1991. 152 s. [in Rus.]

7. Lisichenko V. K., Batiuk O. V. Sledstvennaya situatsiya i ee znachenie v kriminalistike i sledstvennoj praktike [Investigative situation and its significance in forensics and investigative practice]. *Kriminalistika i sudebnaya ekspertiza*. 1988. № 36. S. 4–9. [in Rus.]

8. Nazarenko K. Yu. Rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh zi stvorennyam abo utrymanniam mistv rozputy i zvidnystvom [Investigation of crimes related to the creation or maintenance of brothels and pimping] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00. Dnipro, 2016. 218 s. [in Ukr].

SUMMARY

Denys H. Usatkin. Typical investigatory situations in investigation of group violations of public order. The scientific article is devoted to covering some aspects of the investigation of a group violation of public order. The essence and system of typical investigative situations of the specified actions for their faster and more effective investigation are considered.

It is noted that the activities of law enforcement officers should have a specific structure, which will vary depending on the specific circumstances that occur in the investigation of certain criminal offenses. That is, the algorithmization of the criminal proceedings for a particular category of offenses should be the main task of forensic scientists. At the same time, it is necessary to understand that it is impossible to build an algorithm of actions without identifying certain situations that may arise during the investigation. Criminal proceedings for group violations of public order are no exception. These acts violate public order and are quite difficult to distinguish from the accompanying acts: riots and hooliganism. And it is thanks to the correct course of action of police officers at the initial stage of the investigation that the greatest possible amount of evidence will be gathered.

The author supports the position of scholars who formulate a typical investigative situation as a set of conditions that are objectively formed in the investigation of criminal offenses, create a unique situation at a given time, which poses the investigator the problem of choosing the appropriate course of action and tactical decisions.

After analyzing the above situations and factors influencing their formation, as well as materials of criminal proceedings, the author formulated the following typical investigative situations in the investigation of a group violation of public order: persons who committed a group violation were detained at the scene, the victim witnesses, eyewitnesses and available material traces of a criminal act; persons who have committed a group violation of public order, disappeared from the scene and are known only by appearance, available witnesses and material traces of a criminal act; traces of illegal actions were found, the offenders are unknown, witnesses were found at the scene.